

Režisér Bartko: Mnoho dní na ostří noža

Mnohým osobnostiam sa dostal „pod kožu“, keď ako televízny i filmový režisér pripravoval ich profily. S kamerou zachytil aj to, čoho už niet. Ocitol sa v situáciách, ktoré boli ostré ako britva. Syn evanjelického farára, scenárista, dramaturg, kameraman, režisér **Fedor Bartko** má 81 rokov a na svojom konte vyše 500 filmov a dokumentov. V archíve však možno nájsť vyše tisíc záznamov s jeho menom.

Andrea Eliášová

„Môj otec ten list opatroval celý svoj život. Teraz ho opatrujem ja. List, ktorý má 108 rokov, je veľmi dojímavý a mini príbeh z vlastnej rodiny s ním spojený som zužitkoval aj vo filme Slováci na Piave,“ hovorí na margo ojedinelej desaťdňovej medzinárodnej „výpravy“ do Talianska, ktorú absolvoval v roku 2008.

So skupinou generálov a vojenských prídelencov z Rakúska i Poľska zastupujúcich štáty zapojené do prvej svetovej vojny sa vydal spolu s priateľmi a ľuďmi z občianskeho združenia Klub generálov SR po stopách vojakov, ktorí zahynuli pri legendárnej smutnej slávnej bitke na rieke Piava.

„Prvá svetová vojna bola veľmi barbarská, zahynulo v nej skoro desať miliónov vojakov a okolo sedem miliónov civilistov. Žiaľ, na Slovensku sa dlhé roky v dedinských krčmách trochu smiali z príbehov, ktoré rozprávali navrátilci z piavských frontov. Mój starý otec Michal Bartko zahynul v Haliči, južnom Poľsku, v boji rakúsko-uhorskej armády proti ruskej armáde. Krátko predtým dostal od babičky ešte list, že sa mu narodilo štvrté dieťa - to bol môj otec. Naň ešte stihol otcov otec reagovať tak, že je rád, že sa Ondrejko narodil, poprial mu veľa zdravia od Pána Boha, ale hneď nato padol. Jeho telo sa nenašlo. Nemá teda svoj hrob. Slúžil v 71. trenčianskom pluku a 72. bratislavskom pluku. Oba najprv bojovali v Haliči, po-

tom boli veľmi zdecimované, preto sa vrátili na Slovensko, kde boli obnovené, a potom išli bojovať na Piavu,“ objasnil, prečo ho historická téma oslovila.

A dovolil aj náhľad do jeho vnímania statusu filmára: „Každý človek, ktorý sa venuje umeniu, by mal mať určitú mieru citlivosti a tiež by mal vedieť predtým, než vstúpi do tejto práce, že to nie je o sláve, ani o peniazoch, že to nie je ani o ľahkom živote, je to o presadení sa v živote aj v umeleckej obci. Je náročné žiť v umení a s umením, pretože od nápadu po realizáciu diela tvorca nosí na chrbte dosť veľký „ranec“ (batoň), ktorý je dosť ťažký, a keď sa ho podarí zložiť, vydychne si.“

S kamerou pod pokrievkou osudov

Pre film a televíziu spracoval portréty mnohých osobností, spomeňme napríklad maliara Jána Hálu, politika a diplomata Milana Rastislava Štefánika, tanečníka a choreografa Štefana Nosála, herca Júliusa Pánika, spisovateľov Vincenta Šikulu, Petra Karvaša, Vojtecha Zamarovského, spisovateľky Hanu Zelinovú, Hanu Ponickú, ďalej maliara a grafika Vincencu Hložníka, polyhistora Mateja Bela, kodifikátora spisovnej slovenčiny, politika, spisovateľa, redaktora Ludovíta Štúra, básnika a literárneho historika Štefana Krčméryho a mnohých ďalších.

Spracovávať historickú osobnosť preňho znamená preštudovať množstvo dostupného materiálu, literatúry, historických záznamov a dokumentov, hľadať zdroje obrazového a zvukového materiálu

Pri práci so vzácnymi tlačami k filmu Ludovít Štúr.

„**Za kľúčové pokladám to, aby človek prestal nenávidieť, aby neodplácal nenávisťou tomu, kto mu ublížil, ako som to prežil vo svojom živote ja.**“

Fedor Bartko režisér

a tiež vyvinúť snahu prísť s niečím novým, doteraz nezverejneným. „Takže takáto práca je aj o objavovaní a ide o istý nedocenený spôsob výskumu, keďže píšuci autori zväčša audiovizuálny materiál prehliadajú a nepoznajú.“ V prípade žijúcich osôb je to trochu jednoduchšie, potrebné dokumentárne a dokumentačné materiály sú „viac poruke“.

Jeden z nadčasových dokumentov vytvoril o národnom prorokovi - básnikovi Milanovi Rúfusovi. „Počas natáčania ne-

chcel opustiť prah svojej izby - pracovne, horko-ťažko sme natočili zopár sekúnd pobytu majstra na balkóne. Keď sme dokončili natáčanie, a boli sme už takmer ako štáb zbavení, prišla domov jeho dcéra Zuzka, ktorá sa vrátila z liečenia. Keď sa jej pohľad stretol s otcovým, objali sa a v tom objatí bolo toľko vzájomnej nehy a lásky, že všetci sme až stfpli a zostali bez slov. Našťastie, kameraman Jirko Fojtík túto scénu zachytil,“ zaspomínal si režisér.

Pri rozhovore oživil v pamäti aj spomienku na tvorbu televízneho dokumentu Vetrom ošľahané, dažďom obmývané (1991), v ktorom mapoval tému slovenských ľudových náhrobov z ich špecifickými výtvarnými prejavmi. „Tomu predchádzal aj môj výskum a prieskum, lebo aj keď odborná literatúra existuje, realita na cintorínoch je iná, mnohé pomizli. A pri tomto filme som nakrútil ešte miniprofil o Jánovi Fekiačovi zo Starej Detvy, ktorý vyrábala drevené vyrezávané detvianske kríže.“

Formovaný prekážkami

Pochádza z obce Kšinná v okrese Bánovce nad Bebravou, ktorá má v súčasnosti necelých 500 obyvateľov. Tam prežil krátku časť detstva, keď

že jeho otec sem bol „delegovaný“ za evanjelického farára. Predtým otec kapláncil v Bratislave, neskôr v Trenčíne.

„Matka pochádzala z dedinky Horné Zelenice. Tam som zdedil chalupu, kde v dôchodku zvyknem tráviť čas,“ prehodil.

Vyrastal so starším bratom Ivanom a mladším Ondrejom. Z Kšinné sa presťahovali opäť do Bratislavy. Ťažké časy rodina prežívala v 50. rokoch a Fedor Bartko priznáva, že to obdobie výrazne ovplyvnilo jeho prežívanie, postoje, životnú filozofiu. Pripomína, že po „víťaznom februári 1948“ boli knižské miesta obsadené už iba farármi prijateľnými pre vtedajší režim, preto rodina Bartkovcov zažila aj to, že namiesto bytu, kde mali bývať, na Legionárskej ulici v Bratislave, napokon skončili v evanjelickej nemocnici. Keď jej priestory zhabal štát, prichýlil ich u seba na Štefánikovej ulici profesor teológie Jamnický, strýko známeho herca. Po dvoch rokoch boli on aj celá rodina Bartkovcov v rámci akcie „Z“ vyhostení z bytu. Istý čas potom bývali v byte na novom sídlisku, až kým ho nevymenili za cirkevný byt pri evanjelickej kostole. Odtiaľ odišiel Fedor Bartko na štúdiá do Čiech.

„Môjho otca chceli v 50. ro-

S manželkou Evu.

koch zatvoril, až neskôr sme sa dozvedeli, kto ho chcel dostať do väzenia. A bol to jeden z bývalých dozorcov vo väznici v llave, kam môj otec ako trenčiansky kaplán chodil odbavovať pobožnosti. Len vďaka prozreteľnosti k jeho uväzneniu neprišlo. Takže situácia v našej rodine bola dosť ťažká: peňaží nebolo, farárske platy boli minimálne. Moja mama, kým sme neodrástli ako deti, nemohla pracovať. A toto všetko nás formovalo,“ listuje v spomienkach.

„Návnady“ ŠtB odmietol

Nemal ambíciu nasledovať otca a ísť po knižskej ceste. Podľa neho sa na Bohosloveckú fakultu v tom čase dostávali skôr menej vzdelaní adepti, štát nemal záujem, aby študovali najlepší. A aj tých miest bolo málo. Vyštudoval teda Strednú priemyselnú školu filmovú v Čimeliciach, neskôr Vysokú školu múzických umení v Bratislave, odbor dramaturgie a réžie filmovej i televíznej dokumentárnej tvorby. Po roku 1963 pracoval v Československom štátnom filme - v Štúdiu krátkych filmov v Bratislave. Nevyhol sa snaham komunistického režimu získať ho pre tajné služby štátu (ŠtB). „Rozmýšľal som o tej situácii. Povieť vám pravdu:

S kamarátom z detstva Vlastimilom Tvarožkom, redaktorom SRO.

chvíľu som aj váhal. Ale jednoducho som dospel k tomu, že nie. Takže som to odmietol. Po tom cukre, s ktorým mi dali akože trochu nejakú nádej, prišiel bič: chodili na mňa anonymné listy adresované Šalgovičovi, Lenártovi, Colotkovi, ktoré sa neustále prešetrovali, zasadali stranické skupiny, všetkých sa pýtali, len mňa nie,“ vracia sa k zlomovému momentom s dôvetkom: „Uvedomil som si, že keby som aj tú ponuku prijal, a bol by som tým režisérom v televízii alebo vo filme, že by mi možno dali robiť práve programy, ktoré boli protináboženské a ja ako zamestnanec by som to vlastne nemohol odmietnuť.“ Po zmene pomerov

pôsobil v rokoch 1989 až 1991 na Ministerstve kultúry SR a potom ako tlačový tajomník na Úrade Predsedníctva Slovenskej akadémie vied.

Bol však aj podpredsedom Rady ČSFR a Rady SR pre rozhlasové a televízne vysielanie. „Prakticky na zelenej lúke sme začali vytvárať a formovať duálny systém rozhlasového a televízneho vysielania v Čechách a na Slovensku. Padol monopol strany a štátu v oblasti médií a my sme udeľovaním licencií na rozhlasové a televízne vysielanie a jeho šírenie otvorili mediálny priestor aj pre súkromné rozhlasové a televízne vysielanie.“ Istý čas pôsobil aj ako scenárista a režisér v slo-

vodnom povolaní. „Bolo to riziko. Mnohí to čoskoro vzdali bez boja, mnohí postupne odpadávali, pretože sa nedokázali prispôsobiť novému tempu, ekonomike výroby, nastupujúcim technológiám. V hlave som nosil niekoľko aktuálnych tém a tie sa mi podarilo realizovať vo filmovom štúdiu Zlín, v spoločnosti BMA a Slovenskej televízii. Boli to dokumentárne filmy Zadný strelec z Wellingtonu, Milan Rastislav Štefánik, film Bazény pre vyvolené, Posledná noc Viliama Žingora, Vetrom ošľahané, dažďom obmývané. Niešť svoj kríž a niektoré ďalšie.“

Nič nelutuje

Chopil sa aj mimoriadnej témy. Keďže jeho otec prežil vo väzení poslednú noc pred popravou partizánskeho veliteľa Viliama Žingora, nakrútil o tom pre Slovenskú televíziu dokumentárny film (1991): o mužovi, ktorý počas vojny odmietol povolať rozkaz na východný front a odišiel do hôr chystať povstanie. Po vojne ho krivo obvinili z protišťátnej činnosti. Dňa 18. decembra 1950 ho obesili na nadvorí bratislavského Justičného pláca. V roku 1968 ho rehabilitovali. „Za kľúčové pokladám to, aby človek prestal nenávidieť, aby neodplácal nenávis-

ťou tomu, kto mu ublížil, ako som to prežil vo svojom živote ja,“ doplnil.

Rád by ešte pokračoval v tvorbe televízneho cyklu V tichu minulosti. „Bola to zaujímavá a aj objavná práca: vynášať na svetlo zaujímavé príbehy. Možno sa nájdu nasledovníci, ktorí tému uchopia. Všetci nedokážeme naplniť všetky svoje túžby v jedinom „životíku“, ktorý žijeme, a najmä keď u mňa bol prerušený dvadsiatimi rokmi, keď som tvoril nemohol. A boli to roky života v strednom veku, ktoré sú maximálne priaznivé pre tvorbu! Napokon, po roku 1989 som vedel napnúť silu a snažiť sa i dohnať to, čo som bol nútený zameškať. Aj keď moja tvorivá cesta sa naplnila až v druhej polovici života, nelutujem nič, čo som vykonal, som vyrovnaným človekom, čo sa týka vzťahov s ľuďmi, nemám pocit nepriateľstva,“ dodáva zápasom o hodnoty vytrénovaný muž, ktorý sa dnes namiesto kamery denne „točí“ okolo chorej manželky, o ktorú sa stará. Váži si, že celé roky vytvárala zázemie, aby mohol tvoriť. Lebo ako to už vyjadril aj bard Rúfus, ktorého viackrát s kamerou navštívil: „Niet väčší zázrak ako byť. Niet vzácnejšieho daru.“

S kameramanom Martinom Gažíkom a literárnou historičkou Evou Tkáčikovou pri nakrúcaní filmu Jozef Miloslav Hurban.

